Lecţia profesorului Vasile Arvinte

Despre profesorul Vasile Arvinte se poate scrie şi altfel, nu numai aniversar sau comemorativ, reamintindu-i şi evaluîndu-i Opera. Eu însumi l-am evocat de trei ori, în registru academic şi omagial, dar simt acum nevoia, la aproape un an de la dispariţia sa, să aştern pe hîrtie cîteva impresii şi amintiri recuperatoare, fiindcă, de regulă, în cazul oamenilor de ştiinţă, opera le ocultează fiinţa socială şi figura interioară, iar unii chiar au sentimentul unei vieţi fără biografie, alta decît cea dedusă din CV-ul profesional.

Nu pot surprinde aici toate datele personalităţii Profesorului, pe care, de altfel, nici nu l-am cunoscut în intimitatea sa. Un portret psihologic şi caracterologic holistic al său nu va putea rezulta decît din multitudinea mărturiilor celor care i-au fost mai mult timp în preajmă. Ceea ce selectez aici sînt gesturi, cuvinte şi atitudini, toate receptate şi interpretate dintr-un unghi subiectiv şi ... ascuţit. L-aş dori ... drept, dar mă mulţumesc dacă nu va fi nici prea îngust şi nici ... obtuz. Desigur, Profesorul nu a fost şi nici nu putea fi admirat, preţuit sau simpatizat de toată lumea. Nimeni nu este în această situaţie pur ipotetică. Trebuie să fi nemulţumit pe mulţi, fiindcă postura didactică şi pasagerele responsabilităţi creează totdeauna aşteptări uşor convertite în insatisfacţii, opoziţii şi chiar adversităţi. O simplă opacitate de moment, o neînţelegere, o indisponibilitate de comunicare, un refuz chiar justificat, o notă mică la un examen, toate pot marca, adesea definitiv, măsura evaluării în memorie, peste timp, a dascălului sau mentorului, de la şcoala primară şi pînă la conducătorul de doctorat. Aşadar, impresiile mele aici mărturisite nu pot schimba, în niciun fel, părerile deja cristalizate ale altora.

Caut în trecut cele mai vechi amintiri despre Profesor şi le găsesc în anii studenţiei. În şirul de chipuri universitare care deja s-au estompat, cîteva şi-au păstrat contururi ferme, altele abia se mai asociază cu un nume, fie de politruc în funcţie, fie de terorist ideologic, fie de impostor cu dosar de cadre „sănătos”. Între cei neuitaţi, Vasile Arvinte era perceput, la aproape 40 de ani, ca fiind cel mai serios din generaţia de mijloc a personalului didactic de la Filologie. Era „neamţ”, cu un doctorat la Berlin, ceea ce, la începutul anilor ’60, însemna un titlu mai mult decît onorant, cel puţin în comparaţie cu diplomele altora, obţinute la Moscova. „L-am prins” între lectoratul său de la Berlin, încheiat în 1962, şi cel de la Dijon, cînd ne-a deschis mintea spre altă perspectivă asupra limbii, aceea diacronică, după ce descriptivismul gramatical predat după reţeta *mi, ţi, i, ni, vi, li* părea să-şi fi epuizat interesul, cel puţin pentru unii dintre noi, studenţii din anii III şi IV. Nu era ceea ce se numeşte un *orator*, fiindcă exactitatea gîndirii sale şi o anume cenzură a trăirilor interioare îi interziceau volutele retorice, tacticile captaţiei sau divagaţiile glumeţe. Cursurile sale erau din stirpea celor academice de tradiţie germană, ilustrate la Iaşi de A. Philippide şi apoi de G. Ivănescu. Studiul diacronic al limbii române, cu toate conexiunile şi deschiderile spre istorie, civilizaţie şi cultură naţională salvau expunerea şi demonstraţia de rigiditatea presupusă de rigorile foneticii şi gramaticii,

BDD-A6162 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:25 UTC)

odată cu incursiunile spectaculoase în semantică şi stilistică. Revăd carnetul de student şi constat, în concordanţă cu impresiile pînă acum păstrate, două note maxime urmate de semnăturile *Vasile Arvinte* la disciplina *gramatică istorică*. Se vor fi răsădit sau măcar stimulat de atunci disponibilităţile pe care le-am resimţit sporind cu trecerea anilor pentru înţelegerea vieţii, a culturii şi limbii române mai ales în perspectiva timpului ce veşnic curge? Nu pot da un răspuns (şi nici nu este necesar).

Despărţit de Iaşii Liceului Internat şi ai Universităţii, „m-am fixat" prin repartiţie, în 1966, „în cîmpul muncii" didactice la un liceu din judeţul Vaslui şi anii au trecut mai repede ca norii lungi pe şesuri. Revederile cu profesorul Arvinte au devenit rare şi doar ocazionale. Îmi place să cred că nu mă uitase cu totul. Apoi a sosit, neaşteptat, necăutat, momentul unei întîlniri dintre acelea, de obicei doar cîteva într-o viaţă, care jalonează răscruci de drumuri, cu alegeri de direcţii ce duc fie spre fundături, fie pe o cale mai dreaptă, cu ieşire spre luminişuri şi orizonturi mai largi. Era în anul 1987, la o inspecţie de grad didactic I a unei profesoare de la şcoala generală din comuna Băceşti, judeţul Vaslui. Fusesem numit în comisie, alături de profesoara Elvira Sorohan şi de profesorul Vasile Arvinte. Ne-am întîlnit în seara zilei precedente inspecţiei, pentru a putea intra la lecţii a doua zi, la prima oră. Un cămin de ... tractorişti de la SMA-ul din localitate ne-a asigurat „confortul" obişnuit al acelor ani. Am avut lumină electrică chiar şi noaptea! Cîteva ceasuri bune, pînă la ore tîrzii, am depănat cu Profesorul amintiri, impresii şi ne-am mai eliberat cu anecdote de ... nădufurile acumulate. Abia atunci am realizat cu adevărat marea sa disponibilitate pentru cunoaşterea laturii omeneşti a interlocutorului său. Nu mai era, pentru mine, doar omul de la catedră, ci un personaj nou, comunicativ, interesat de preocupările mele, de şcoală, de viaţa cotidiană, trăită atunci, ca toată lumea, la limita penuriei. Avusesem „inspiraţia" să iau cu mine cîteva extrase ale unor articole şi studii de toponimie publicate pînă atunci. Materialul fusese adunat prin anchete în teren, iar documentarea de aproape un deceniu în Arhivele Statului din Iaşi, Bucureşti şi la Biblioteca Academiei din capitală îi dezvăluia Profesorului o preocupare de cercetare puţin obişnuită în rîndul corpului didactic din învăţămîntul preuniversitar. A foiletat textele (a doua zi, în timpul lecţiilor asistate, chiar le-a citit) şi mi s-a părut puţin surprins. M-a întrebat mirat: *Domnule, de ce faci dumneata asta? Dumneata faci cercetare pe cont propriu!* Cu alte cuvinte, subînţelese: *Ce-ţi mai trebuie, ai de mult gradul didactic I, ai treabă la liceu*. Desigur, avea într-un fel justificare nedumerirea sa, fiindcă depăşisem probabil standardul de aşteptare cu care Profesorul era obişnuit în urma zecilor de inspecţii şi de examene pentru acordarea gradelor didactice la care participase. I-am răspuns scurt şi fără să caut o motivare pretenţioasă : *Pentru că îmi place şi asta am făcut dintotdeauna, am studiat ca să cunosc*. A trecut o clipă şi a replicat: *Asta aşteptam să-mi spui. Există la Centrul de lingvistică un post liber, vrei să vii acolo? Gîndeşte-te şi hotărăşte-te, luni merg la rector şi îi cer deblocarea postului. Să nu mă încurci însă*. Am ezitat şi apoi am răspuns: *Desigur, dacă se poate*.

BDD-A6162 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:25 UTC)

Dacă se poate! Pentru mine, propunerea era cu totul neașteptată. Numai cine și-a trăit anii tinereții și ai maturității sub constrîngerile comunismului poate înțelege cu adevărat ce înseamna acest *se poate* și, mai ales, *nu se poate*. Probabil, studenților și studioșilor de astăzi li se pare *normal* să obțină burse în străinătate, să urmeze un master și apoi să susțină un doctorat la 26 de ani, să facă frecvente și lungi stagii de pregătire și să participe la congrese, simpozioane și colocvii internaționale. Pentru generația mea, asemenea deschideri nici nu erau gîndite ca posibile, fiindcă nu erau *normale*. Eram dominați de imperativul *Nu se poate!* O carieră onorabilă în învățămîntul preuniversitar însemna obținerea gradelor didactice, fără piedici în dosarul de comportament politic, și pensionarea la locul de muncă inițial. Continuitatea și stabilitatea erau calități ale unei cariere, recompensate prin sporuri de salarizare și pensie. Pentru universitari, dacă nu erau eliminați prin ... restrîngeri de norme didactice, un doctorat presupunea lungi ani de așteptare la ... rînd, iar un lectorat de limbă română în țările capitaliste, neprietene, era și un succes de dosar personal, scump plătit adesea cu cedările și căderile morale știute. Postul de conferențiar era o mare promisiune, iar cel de profesor o împlinire absolută. Pînă în 1989, mulți universitari ajunseseră doar lectori, în prag de pensionare. Așadar, puteam pleca de la un liceu industrial la un institut de cercetare dintr-un oraș declarat închis? Mai trecusem o dată prin experiența unei interdicții și eram imunizat la tendințele ... centrifuge. Cu un deceniu în urmă, încercasem, precum marea cu degetul, o înscriere la un doctorat în ... filozofie. Regretatul profesor Ernest Stere acceptase cu interes propunerea temei *Conceptul de ironie*, dar adevărata ironie, cea trăită, a fost respingerea la Comitetul orășenesc și la cel județean de partid, în doi ani consecutivi, a dosarului de înscriere, cu temeinicul motiv al lipsei carnetului roșu în buzunarul pretendentului (lipsă care, ce-i drept, îmi crease și un avantaj deloc neglijabil, anume acela de a putea evita cu bune argumente netentantele propuneri de funcții, precum cea de director de liceu sau de inspector școlar). Drept care, lecuit de ... vise doctorale și păstrînd în continuare pentru uz personal banii „de-o cotizație", am mai învățat iarăși ce se poate și ce nu se poate, fără vreo subtilitate ... nicasiană. Această lungă digresiune nu este chiar fără rost în economia evocării momentului. Ea ar vrea doar să sugereze, dacă este receptată cu înțelegere, importanța pe care cel ce semnează aceste rînduri o atribuie întîlnirii cu Profesorul Arvinte, o mică „oră astrală" în destinul unui om, cea mai importantă desigur pentru acela. Profesorul a primit o singură dată această mărturisire, un zîmbet discret mi-a arătat că a înțeles și a acceptat omagiul și capitolul s-a încheiat cu sentimentul reciproc al ... normalității.

Nu am avut nici o clipă impresia că propunerea Profesorului era una dintre acelea binevoitoare, dar care este uitată imediat după salutul de despărțire. Și, într-adevăr, rectorul Viorel Barbu a fost informat imediat despre „descoperirea" făcută. A ținut să cunoască personal pe „cercetătorul cam bătrîior, de 43 de ani, dar deplin format, nu mai pierdem vremea cu stagiul său, ne este de ajutor la tema *Tezaurul toponimic al Moldovei*". Caracterizarea și ... oferta sînt întocmai reproduse, după relatarea de mai tîrziu a Profesorului. Despre „aventura" transferului de la liceul din

BDD-A6162 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:25 UTC)

Negreşti la Centrul de lingvistică şi istorie literară (Institutul de Filologie „A. Phipippide", din 1990) nu este cazul să intru în detalii, căci au durat un an aprobările pentru deblocarea şi finanţarea postului, concursul de admitere, obţinerea unei locuinţe etc. După un stagiu de pregătire de ... o zi, am intrat direct în colectivul de redactare a acelui prim volum din seria *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, care este astăzi o lucrare reprezentativă pentru cercetarea umanistă ieşeană. Integrarea a fost rapidă, aproape firească, mai ales că trei colegi de an şi alţi cîţiva din promoţii apropiate m-au primit cu simpatie. Profesorul Arvinte a constatat repede că „nu şi-a pus obrazul" degeaba, deşi o nemulţumire a fost formulată în consiliul ştiinţific chiar de unul dintre foştii colegi, cu argumente solide: nu eram membru PCR (el era!) şi aveam salariul prea mare (!). Venisem la Institut cu „pila lu Arvinte" şi aşa am rămas pînă în prezent (colegul a ţinut să-mi reamintească de curînd împrejurarea compromiţătoare). Hotărît, acesta nu l-a agreat pe Profesor, nu-i ştiu motivele, dar eu recunosc, fără jenă, ba chiar din ... contra, că pila a funcţionat perfect, chiar dacă nu era tocmai cea din iniţiala partidului mult iubit de nemulţumit.

Nu mai insist asupra rolului şi gesturilor profesorului Arvinte din anii următori. A trebuit să vină Revoluţia ca să se reaşeze, după mari întîrzieri, cursul firesc al împlinirilor profesionale şi la Institut: doctorate mult amînate, promovări blocate, proiecte noi, relaţii şi suspiciuni politice detensionate etc. Ca fost director al Centrului şi ca profesor al multora dintre cercetători, coautor el însuşi la seria *NALR. Moldova şi Bucovina* elaborată aici, Vasile Arvinte a rămas o prezenţă activă între noi. Desigur, acum un doctorat avea o noimă şi pentru mine şi tot Profesorul m-a îndrumat cu discreţie şi cu libertate deplină pînă la capăt (în 1996, cînd împlineam 52 de ani! Tinerii doctori în filologie de astăzi au toate motivele să zîmbească superior la o comparaţie repede insinuată).

Nu pot încheia această mărturie (prea personală ca să nu fi avut rezerve s-o scriu şi desigur abandonată, dacă nu aş fi fost încurajat de colegul Alexandru Gafton), fără a mai cerne din şirul de amintiri cîteva gesturi şi replici revelatoare pentru chipul interior al Profesorului. Odată, într-o anume împrejurare, îl întrebam de ce nu încearcă să fie mai ... vizibil în spaţiul cultural ieşean. Replica sa a fost neaşteptată, fiindcă motivaţia era neobişnuită: *Domnule, nu pot, eu am fost prorector înainte de decembrie 1989 şi sînt compromis*. Ce cuvînt final, pe care rareori cineva îl rosteşte cu sinceritate neipocrită despre sine, astăzi, cînd compromisul şi compromiterea sunt mărci ale vremii, dar niciodată recunoscute ca atare. Ştiam despre anume zvonuri, dar tot ceea ce citisem din lucrările Profesorului şi tot ce vedeam şi intuiam în firea sa nu-mi dădea impresia că ar fost „omul regimului" trecut. Dar alţii poate ştiu altceva.

Iar eu mai ştiu că, în timpul dezbaterilor ce vor duce la impunerea de către Academie a pseudoreformei ortografice din 1993, cu argumente ce trebuiau să atenueze ceauşismul unui preşedinte din stirpea schimbătorilor la faţă postdecembrişti şi cu consecinţa dualismului ortografic păgubos, atitudinea tranşantă a profesorului V. Arvinte, rezumată într-o propoziţie ce a făcut deliciul presei locale,

BDD-A6162 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:25 UTC)

a dat atunci măsura distanţei sale faţă de oportunismul unora (caracterizat de colegul Ioan Oprea în inspiratul titlu *Drumul spre Academie, pavat cu ... ortografie*) şi a creat opozanţilor ieşeni ai proiectului un sentiment de siguranţă a opiniei lor. În această ipostază, desigur, un loc meritat în forul ştiinţific naţional era interzis Profesorului. Nu am observat însă vreodată un regret al său pentru ... greşeala aceasta.

Apoi, el nu avea orgoliul infailibilităţii ştiinţifice şi nici ranchiuna definitivă a celor care nu iartă o observaţie critică, un amendament, o altă opinie sau soluţie diferită într-o anume dispută profesională. Am verificat această conduită şi printr-o experienţă proprie. Am propus o altă explicaţie a oiconimului *Humuleşti* decît cea imaginată de Profesor, desigur invalidată cu argumente de netăgăduit, dar prevenitor formulate. A primit obiecţiile cu interes vădit, mai curînd mulţumit că problema căpătase o rezolvare corectă, decît afectat de eşecul ipotezei sale. În alte împrejurări, l-am văzut exigent, dar nu umilea niciodată pe ignorant sau pe învăţăcelul suficient şi prea îndrăzneţ. O ironie atenuată printr-un zîmbet compătimitor era suficientă. Cu alte cuvinte, nu-şi punea mintea cu ipochimenul.

Profesorul Vasile Arvinte, personalitate de prestigiu în tradiţia lingvistică ieşeană, ne-a transmis şi o lecţie de moralitate ştiinţifică şi de datorie pedagogică. Sînt sigur că mulţi dintre cercetătorii şi profesorii care astăzi reprezintă ceva în filologia şi lingvistica românească îi sînt recunoscători, ca şi mine. Nu cred însă că altcineva îi datorează mai mult. Fără disponibilitatea sa de o oră, într-o zi de neuitat, aş fi încheiat o mulţumitoare carieră de dascăl de limbă şi literatură română, dar cu frustrarea, neînveninată, a neîmplinirii unor latenţe şi aspiraţii insuficient valorificate din lipsa unei voinţe mai puternice de afirmare socială, amputată şi de presiunea unui timp istoric potrivnic. Cînd împrejurările m-au adus iarăşi la o catedră, în faţa studenţilor, o grijă permanentă a fost şi a rămas pînă acum aceea de a descoperi, încuraja, recomanda, sfătui şi ajuta pe toţi cei ce mi-au dat semne convingătoare ale vocaţiei lor pentru cercetare. Nu pot şti dacă şi cît din ceea ce am putut face a fost de real folos cuiva. Dacă însă un singur student sau masterand a primit măcar o parte din ceea ce le-am oferit, pot declara că am învăţat şi această lecţie a Profesorului, predată pe propria mea biografie.

Mircea CIUBOTARU

BDD-A6162 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:25 UTC)